

Henry Minde

Universitetet i Tromsø

Hvorfor et forum for urfolksspørsmål?

Kjære forsamling!

Jeg skal prøve å besvare spørsmålet sett fra mitt ståsted:

- først som medlem av den referansegruppen UD oppnevnte i forbindelse med evalueringen høsten 1997 og våren 1998 av programmet "Urfolk i bistanden".
- og dernest som medlem av en arbeidsgruppe oppnevnt av styret ved UiTø, som i samarbeid med NORAD har hatt som oppgave å forberede dette seminaret.

Her skal jeg trekke fram noen viktige momenter fra evalueringsprosessen, hvor det ble reist spørsmål om urfolk-til-urfolk samarbeid. Og som dermed reiste spørsmål om den samiske deltakelsen i programmet.

Fokuseringen av urfolk til urfolk-samarbeid i evalueringsprosessen

Allerede i UD's sitt mandat for evalueringa understreket UD at enhver vurdering av de norske myndigheters internasjonale arbeid må inkludere det samiske perspektiv både på selve arbeidet og som en del av dets arbeid (Evalueringsrapporten, s.15). Senter for samiske studier ved UiTø ble på et tidlig stadium kontaktet for å sørge for at denne siden av evalueringa ble gjennomført. Jeg antar det hadde sin bakgrunn i at dette senteret på det tidspunkt var blitt dypt involvert i forberedelsene til det store NUFU-programmet "Maya Competence Building", som besto i et samarbeid mellom Universitetet i Tromsø og San Carlos universitetet i Guatemala. Dette samarbeidet hadde formelt blitt inngått under den konferansen som Senter for samiske studier arrangerte i Tromsø 1993, kalt "Indigenous Politics and Self-Government". Konferansen var for øvrig det viktigste enkelt-arrangement i markeringen av FNs urfolksår – 1993 - i Norge (jfr. Brantenberg, Hansen og Minde: *Becoming Visible*. Centre for Sámi Studies 1995).

I løpet av evalueringsprosessen kom det flere innspill som understreket urfolk til urfolk-samarbeid, men det ble fra enkelte hold vist til problemer ved et slikt samarbeid, f.eks. at de samiske organisasjoner hadde vært så opptatt av sin egen nasjonsbygging at man på det hold hadde oversett sine internasjonale forpliktelser overfor urfolk som var mye verre stilt en oss selv. Det ble vist til vellykte samarbeidsprosjekt mellom urfolksgupper i sør og i nord på det amerikanske kontinent. Ved å komme sammen, spesielt gjennom deres NGOs, ble det skapt et felles rom og langvarige samarbeid mellom lokalsamfunn (Appendix 2 i evalueringsrapporten). Undertegnede kunne i et notat også vise til det engasjement som de samiske NGOs hadde vist på den internasjonale arena fra begynnelsen av 1970-tallet (Appendix 4 i evalueringsrapporten). Dette er for øvrig et tema som Leif Halonen vil ta opp i større bredde senere på dette seminaret.

Da jeg skrev notatet for evalueringsrapporten hadde man i lokalpressen i Nord-Norge nettopp hatt en stor debatt om det samiske engasjementet i urfolksspørsmål. Det ble hevdet at samene manglet solidaritet med urfolk i den tredje verden. Spørsmålet om dette er et dekkende bilde vil jeg som nevnt overlate til Halonen å drøfte nærmere. Her skal jeg kun understreke at det på ledende samisk hold (tidligere leder av NSR Nils Thomas Utsi og nåværende sametings-president Svein Roald Nystø) ble understreket av selv om man hadde gjort mye for å hjelpe

urfolksorganisasjoner i Sør- og Mellom-Amerika opp å stå, hadde man oppnådd altfor lite. Det kunne man imidlertid ikke laste samene, men myndighetene som ikke var villig til å finansiere denne formen for bistand fra samenes side. Begge mente at man på samisk hold måtte engasjere seg mer for urfolk gjennom de felles sameparlamentariske organ. Det konkrete bistandssamarbeidet var imidlertid en oppgave spesielt for samiske NGOs - og da tenkte Nystø først og fremst på *Samerådet* (innlegg i *Finnmark Dagblad* 14.10 og 16.10.1996). Min konklusjon bygde både på politiske programformuleringer på samisk hold og på de samarbeidsprogrammer som Senter for samiske studier og SEMUT hadde med urfolksgrupper i Mellom-Amerika og Afrika: En naturlig konsekvens måtte være at aktuelle samiske forskningsmiljø og samiske organisasjoner og institusjoner måtte bli inkludert som aktiv partner i den norske bistanden for urfolk. Dette var for øvrig en konklusjon som hele referansegruppa sluttet seg til.

Vurderinger i rapporten som har betydning for den framtidige organisering av programmet

Spørsmålet dreier seg jo først og fremst om hvordan de midler som den norske stat bevilger til urfolk i Latin-Amerika og Afrika (eventuelt andre steder) kan brukes mest fornuftig på mottakerstedet. Og for det andre, men et underordnet spørsmål, om hvordan få størst mulig legitimitet her i landet til denne hjelpa.

På 1990-tallet hadde NORAD overlatt administreringa av urfolksbistanden til FAFO. Her skal jeg trekke fram noen av konklusjonene:

- at FAFO hadde gjort en glimrende og samvittighetsfull jobb på mottakerlandene (gitt de forutsetninger som var innbakt i den norske bistandspolitikken). Om det er et annet miljø som overtar FAFO sin oppgave, er det med andre ord en formidabel oppgave å oppnå en like god vurdering på dette punktet.
- at FAFO ikke hadde klart å skape et faglig miljø rundt programmet og var nokså isolert kommunikasjonsmessig i forhold til NORAD, andre statlige organ, NGOs (herunder de samiske) og fagmiljø ved universitetene (Evalueringsrapporten s. 80). Man hadde ikke klart å skape kanaler som kunne generere faglig virksomhet og politisk.

Det er mot denne bakgrunnen man må se forslaget i evalueringsrapporten om å opprette en årlig rundebordskonferanse ("roundtable") der alle involverte og interesserte parter i urfolksbistanden skal kunne komme sammen. Siden begrepene som siden er brukt om denne konferansen har variert, og dermed kan ha skapt forvirring hos noen og enhver, skal jeg referere hva som sies i evalueringsrapporten:

Det tas til orde for å etablere et *Roundtable* om omgivelsene og den økonomiske støtten til urfolk. Her skal man diskutere gjennomføringen av de nasjonale strategier og åpne kanaler og dialog og koordinering mellom offentlige organ, NGOs og akademiske miljøer. For å arrangere disse møtene, få publisert det som blir framlagt og diskutert og for å få etablert og hold ved like websider som gir informasjon om aktiviteter både i Norge og i mottakerlandene, trenges et lite sekretariat (Evalueringsrapporten s. 89). De akademiske aktiviteter blir ytterligere understreket ved at kommunikasjon, informasjon og utdanning er viktige aktiviteter i forbindelse med rundebordskonferansene: Sekretariatet skal ta initiativ til regulære politiske diskusjoner og avholde offentlige og spesialiserte informasjonsmøter (sm.st., s. 90 og s. 94).

Etableringen av et *Roundtable* var en anbefaling for mer systematisk kontakt og kunnskapsutveksling mellom alle aktørene innen dette tematiske området. Forslaget forutsetter nære forbindelser til aktive forskningsmiljø med hensyn til urfolk og bistand.

UD sin oppfølgingsplan

UD fulgte opp mange av forslagene fra evalueringsrapporten i sin oppfølgingsplan [for arbeidet med urfolk i bistanden] som ble sendt ut i september 1999 (vel et år siden). Mottakerne var bl.a. NGOs og akademiske institusjoner og på samisk side Sametinget, Samerådet og oss - Senter for samiske studier. Et av punktene i planen var en sterk utfordring til oss spesielt:

- "Det etableres *et forum* hvor de norske miljøene kan dele erfaringer og drøfte spørsmål knyttet til arbeidet med urfolk. Arbeidet søkes knyttet til Universitetet i Tromsø, som bes om å komme med forslag til NORAD om hvordan et slikt forum bør legges opp og drives. Midler avsettes gjennom urfolksprogrammet."

Dette var det sentrale utgangspunktet for det arbeid vi da satte i gang. Alvoret i den forpliktelse vi påtok oss ble i mer generell form senere understreket av utviklings- og menneskerettighetsministeren som oppfordret universitetene og høyskolene "til fortsatt å ta sin pådriverrolle for internasjonal solidaritet og samarbeid på alvor" (Stortinget 19.01.2000). Det var to andre punkt i denne oppfølgingsplanen som var retningsgivende for vårt arbeid:

- "Sametinget trekkes mer med i arbeidet med bistand til urfolk. NORAD gis i oppdrag å vurdere hvordan det kan trekkes mer aktivt på den kompetanse Sametinget har på organisering av urfolk."
- "Støtte til forskning om urfolk og kompetanseoppbygging innen utdanning og forskning integreres bedre både i arbeidet til Norges forskningsråd og støtten til forskning i utviklingsland. Det skal arbeides med kompetanseheving for urfolk både gjennom grunn- utdanning, høyere utdanning og urfolks egen deltakelse i forskningsprogrammer og internasjonalt samarbeid."

Med andre ord: Selv om man nå beskrev det nye tiltaket som "et forum" hadde vi ingen grunn til å tro at forumet var noe annet enn "et rundebord". Det var derfor utfra den mer fylldige beskrivelsen av oppgavene i evalueringsrapporten at vi gikk i dialog med NORAD om hvordan vi skulle arrangere det første møtet.

Stortingsmelding nr. 21

Disse punktene følges naturlig videre opp i St.meld. nr. 21 (1999-2000) Menneskeverd i sentrum (godkjent i statsråd 17. desember 1999). I kapittel 5 diskuteres "Det internasjonale menneskerettighetsarbeidet", der det listes opp et antall tiltak:

- "Regjeringen vil ... styrke bistandsadministrasjonens arbeid med urfolk"
- "Regjeringen vil gi Universitetet i Tromsø i oppdrag å etablere *et forum* der aktuelle miljøer kan dele erfaringer og drøfte spørsmål knyttet til arbeidet med urfolk."
- "Regjeringen vil arbeide for at Sametingets kunnskap om organisering av urfolk vil bli benyttet mer aktivt."

I tillegg diskuteres i kapittel 4 menneskerettighetenes stilling i Norge og det fokuseres på en del særskilte satsingsområder, som inkluderer det samepolitiske feltet. Som ett av "Ti viktige tiltak" i stortingsmeldingen framheves at

- "Regjeringen vil opprette *et kompetansesenter for urfolksrettigheter*." Og videre at "Hensikten med å legge et kompetansesenter til Nord-Norge er å øke kunnskapen om denne delen av menneskerettighetene i landsdelen og i landet for øvrig. En hovedoppgave vil være å gi informasjon til skoleverket og andre institusjoner og organisasjoner i samfunnet som har behov for tilrettelagt materiale om urfolkstema. Senteret bør dekke internasjonale urfolksspørsmål ved siden av nasjonale spørsmål.

Sametinget grep straks fatt i disse forslagene og etter en viss tautrekking vedtok tinget i mars (sak 12/00) i år at kompetansesentret for urfolksrettigheter bør legges til Kautokeino. Både før og etter dette vedtaket har vi tatt det for gitt at regjeringen i sin omtale at "et forum" og "et kompetansesenter for urfolksrettigheter" her snakker om to ulike institusjoner.

Dette er grunnen til at universitetets arbeidsgruppe har insistert hardt på at det forum vi i disse to dagene skal diskutere framtida til og innholdet av bør hete "**Forum for urfolksspørsmål i bistanden**". Det siste presiserende leddet har NORAD nokså hardnakket insistert på at vi ikke burde ta med. Jeg håper dette spørsmålet kan bli avklart i løpet av konferansen.

Disse uklarheter med hensyn til barnets navn skal jeg da foreløpig konkludere med følgende: Ut fra de offentlige dokumenter som er publisert og de vedtak som er gjort i denne saken så langt, må man forstå hvem som helst kan gå i surr i begrepene som er brukt. Den tanke kan lett oppstå at vi her snakker om samme sak eller samme institusjon når man snakker om "et forum" og når man snakker "et kompetansesenter for urfolksrettigheter". Etter vårt skjønn har dette gitt unødig grunn til strid og igjen vil jeg minne om oppfordringen fra utviklings- og menneskerettighetsministeren, da hun presenterte *St.melding 21* i Stortinget:

"(...) vi må samordne oss i Norge og internasjonalt – ikke trække oppi hverandre i vår iver etter samarbeid. Eller i egeninteressens tjeneste."

Forberedelsen av et forum

Som sagt oppnevnte UiTø i fjor høst en arbeidsgruppe som skulle forberede det forum som ble omtalt i UD sin oppfølgingsplan. Medlemmene var forskere som gjennom Senter for samiske studier og SEMUT (Senter for miljø- og utviklingsstudier) har vært involvert i forsknings- og undervisningssamarbeid med universiteter i den tredje verden. Styrelederene i Senter for samiske studier har vært ledere for denne arbeidsgruppa (Britt Kramvig og Bård A. Berg).

Vi har arbeidet ut fra en plan om at et "Forum for urfolksspørsmål i bistanden" bør ha disse funksjoner:

- å bringe sammen alle bistands- og forskningsmiljøer i Norge og Sápmi som er relevante i forhold til norsk bistand for urfolk
- å bidra til en generell oppdatering av bistandsmiljøenes kunnskaper om urfolks spesielle livsvilkår og rettigheter
- å prøve å nå et videre publikum og norsk offentlighet i tillegg til dem som eksplisitt satser på urfolksproblematikk
- å bidra til nettverksbygging om urfolksspørsmål i bistanden på tvers av norske og samiske miljøer
- å opprette og vedlikeholde et nettsted om urfolk i bistanden, i Norge og internasjonalt

Det er disse forslag vi ønsker å få diskutert og konkretisert i løpet av denne første konferansen i regi av Forumet. Forumet vil bli det deltakerne gjør den til. Det er deltakerne som avgjør om

Forumet har livets rett framover. Vi kan alt nå konstatere at det er første gangen samiske organisasjoner og institusjoner møter frivillige organisasjoner og statlige organer for å drøfte bistandsaktiviteter for urfolk. Senter for samiske studier ved UiTø bør være et naturlig bindeledd samiske miljø, forskere og praktikere. Jeg håper at arbeidet med å få Forumet opp å stå ikke må blandes sammen med spørsmålet om opprettelsen av et informasjonskontor for samiske og urfolksspørsmål i Norge. Et større innslag av urfolk til urfolk-samarbeid i bistanden er en utfordring som krever et nært samarbeid mellom samiske og norske frivillige organisasjoner, forskningsmiljøer og statlige institusjoner. Vi har ment at Senter for samiske studier ved Universitetet i Tromsø er et naturlig knutepunkt mellom de ulike miljøer og derfor en naturlig arrangør av de aktiviteter som i framtida skal inngå i Forumet. Vi ser derfor fram til en kritisk og konstruktiv konferanse.